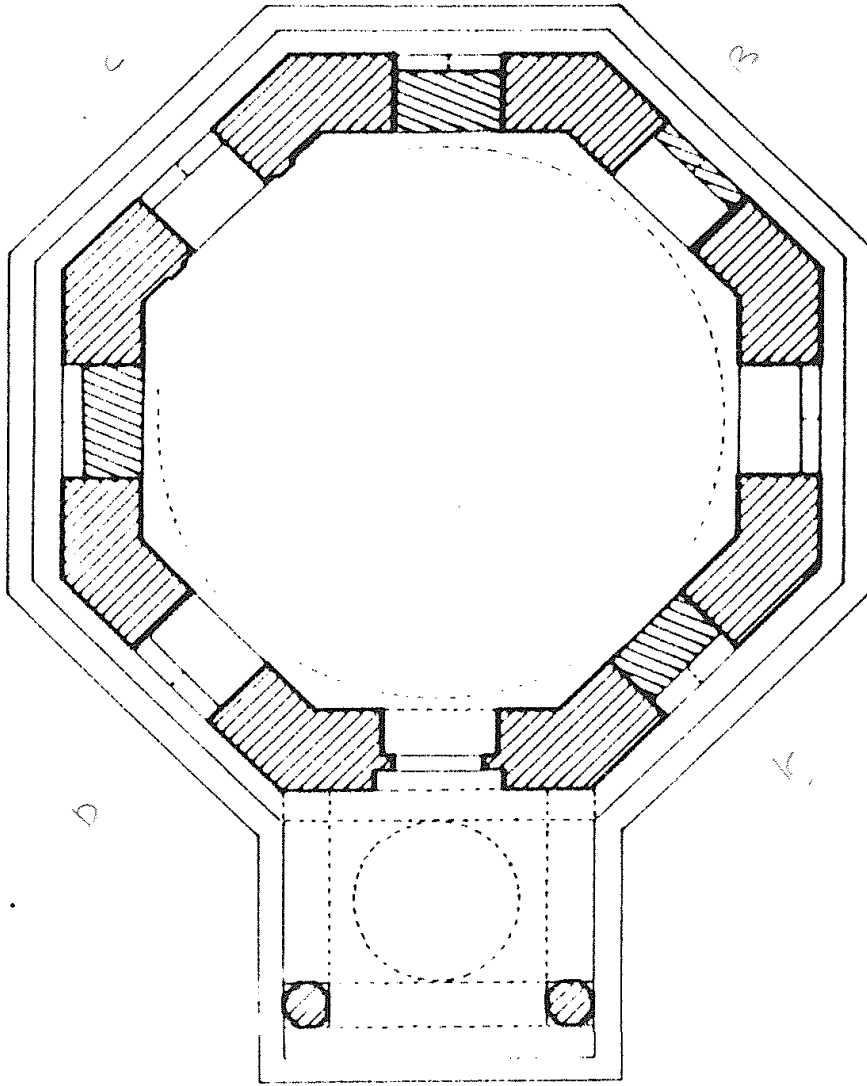

HAMZA BABA TÜRBEŚİ

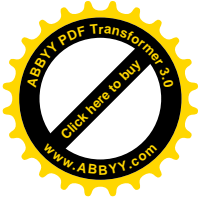
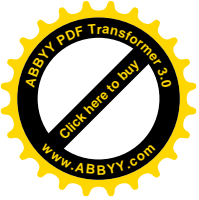
İnci KUYULU*

Hamza Baba Türbesi, sekizgen prizmatik gövde ile önündeki giriş revakından oluşur (Şek.I) (Res.1). Gövde, sekizgen bir yalancı kasnak üzerinde yükselen kubbeyle örtülmüştür (Res.2). Giriş revakının üst örtüsü de kubbedir.

Şek.I- Hamza Baba Türbesi, plan.

*.Makalenin bu bölümü, İnci Kuyulu tarafından kaleme alınmıştır.

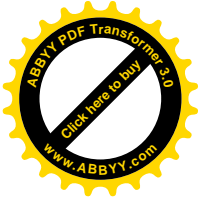
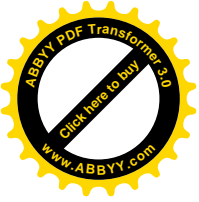
Düzgün kesme taş kaplamalı yapının cephelerinde yer yer devşirme mermer parçalarına rastlanır. Gövde ile kasnağın üst kesimini profilli taş silmeler, revakın etrafını ise düz bir saçak dolandır.

Türbe, zeminden yaklaşık 30 cm. yüksekliğe kadar iki kademeli subasman ile çevrelenmiştir. Sekizgen gövdenin kuzeydoğu kenarında giriş revakı, diğer yedi kenarında ise ikişer pencere bulunur. Altı üstlü yerleştirilmiş pencerelerden üst sıradakiler sivri kemerli açıklıklar şeklindedir. Alt sıra pencereleri ise, sivri kemer formunda alınlıkları olan taş söveli, ahşap atkılı dikdörtgen açıklıklar biçimindedir. Alt sıra pencerelerinden kuzey, batı, güneydoğu ve güneybatı kenarlarında bulunan dört pencere, sonradan moloz taş ve tuğlayla örülerek tamamen kapatılmıştır.

Giriş revakı, gövdenin kuzey-doğu kenarı önüne yerleştirilmiştir (Res.3). Revak, iki sütuna ve türbe cephesindeki konsollara oturan kemerlerle desteklenen pandantifli bir kubbeyle örtülmüştür. Yukarıya doğru incelerek yükselen sekizgen sütunlar, köşeleri içbükey kavisli iki profille zenginleştirilmiş birer geniş kaide üzerine oturtulmuştur. Mukarnas başlıklı sütunların üst kesiminde palmet kuşağından oluşan birer süsleme şeridi yer alır (Res.4). Sütunlar ve duvardaki konsollar arasına birer gergi atılmıştır.

Yapının kuzeydoğu kenarının ortasına bir çökertme içine alınmış basık kemerli giriş açıklığı yerleştirilmiştir. İçten de sekizgen planlı olan türbenin kenarları üstte birer sivri kemerle son bulur (Res.5). Bu kemerler arasında yer alan pandantifler üzerine kubbe oturtulmuştur. Kubbe eteği profilli silmelerle çevrelenmiştir. İçten tamamen sıvanmış yapının ortasında doğu-batı ekseninde uzanan yeni bir lahit yer alır.

İç mekanda bulunan 14 pencereden bugün sadece 10 adedi işlevini sürdürmektedir. Bu pencerelerden üst sıradakiler sivri kemerli ve alçı içlikli, alt sıradakiler ise düşey dikdörtgen biçimli açıklıklar şeklindedir. Alt sıradaki pencerelerden güneydoğu, güneybatı ve kuzey kenarlarında bulunan üç pencere, sonradan kapatılmıştır. Batı kenarındaki pencere ise, dikdörtgen kesitli bir niş haline dönüştürülmüştür. Güney, doğu ve kuzeybatı kenarlarında bulunan üç pencere ise, bugün işlevini sürdürmektedir. Bu pencerelerden güney kenarındaki, zeminden başlayarak hemen hemen üst sıra pencereleri seviyesine kadar yükselen ve duvar yüzeyinden dışa taşan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış ve pencereye mihrap görünümü kazandırılmıştır (Res.6). Çerçeve içten profilli bir silmeyle sınırlandırılmıştır. Üst kesimde pencere ile çerçeve arasında kalan yüzeye alçıdan kabartma motifler işlenmiştir. Pencerenin

hemen üstünde silmeyle sivri kemerli bir alınlık oluşturulmuştur. Bu kemer, ayrıca Bursa tipi bir kemer ile kuşatılmıştır. Köşeliklere de birer rozet ve çeşitli süsleme motifleri yerleştirilmiştir. Ancak, bu kesimdeki süslemeler, yapının inşasından daha sonraki bir dönemde yapılmış oldukları izlenimini uyandırır.

Yapının inşa kitabesi yoktur. Ancak bazı kaynaklarda yapıyla ilgili bilgi verilmektedir. **Bursalı Mehmed Tahir Bey**; Hamza Baba'nın ölümü üzerine II.Murad'ın, Hamza Baba'nın kendi adıyla anılan köyüne kagir, mükemmel bir türbe inşa ettirdiğini ve çeşitli vakıflar kurduğunu; Fatih Sultan Mehmet'in de, bu vakıflara bazı ilaveler yaptırdığını ifade etmektedir¹. Bugün yöre halkı da, Bursalı Mehmed Tahir Bey gibi, türbenin II.Murad tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Bu bilgiler ışığında, yapının II.Murad'ın saltanat yıllarında (1421-1451), hemen hemen XV.yüzyılın ikinci çeyreğinde inşa edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, Hamza Baba'nın Türbesi hakkında verilen bu bilgilerin herhangi bir kaynak gösterilmeden zikredilmiş olması, konuya kuşkuyla bakmamıza neden olmuş ve eserin tarihlendirilmesinde, yapının mimari özelliklerinin ele alınarak değerlendirilmesi gerekmiştir².

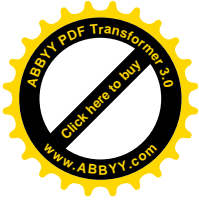
Hamza Baba Türbesi, sekizgen prizmatik bir gövde ile önündeki giriş revakından oluşur. Sekizgen prizmatik gövdeli türbeler, Anadolu'da Selçuklular döneminde, erken tarihlerden itibaren ortaya çıkan ve çok sayıda örneği görülen bir tip olmuştur³. Bu tipin Beylikler ve Osmanlılar dönemlerinde de yoğun bir şekilde uygulandığı gözlenir⁴. Selçuklularda kasnaksız piramidal külaha sahip olan sekizgen prizmatik gövdeli

1.Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Aydın Vilâyetine Mensub, Meşâyih, Ulema, Şüera, Müverrihîn ve Etibbanın Terâcim-i Ahvâlî*, İzmir 1324, s. 11-12. Bu kitabın çeviri yazısı için bkz. H.Dağ, *Bursalı Tahir Bey'in Aydın Vilâyetine Mensub, Meşâyih, Ulema, Şüera, Müverrihîn ve Etibbanın Terâcim-i Ahvâlî*, E.Ü.Edebiyat Fakültesi,Tarih Bölümü, Lisans Tezi, İzmir 1987, s.7. ; Bu kitapta adı geçen çoğu şahsiyet, aynı yazarın başka bir eserinde de, ele alınmıştır. bkz. Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul *C.I,II* (1333), *C.III* (1342).Ancak, bu eserde Hamza Baba ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaması dikkati çeker.

2.Bugüne kadar, Osmanlı türbeleri üzerine yapılmış geniş çaplı araştırmalar, yok denecek kadar azdır. Bu araştırmalardan biri Osmanlı hanedan türbelerini, diğeri ise İstanbul türbelerini konu almaktadır. bkz. H.Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1982. ; B.Ünsal, "İstanbul Türbeleri Üzerine Stil Araştırması", *Vakıflar Dergisi*, XVI(1982), s.77-120.

3.O.Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anatolia*, XI (1967), s.94.

4.*ay.yer.* ; Ayrıca bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, s.34,81. ; B.Ünsal, *a.g.m.*, s.80,81.

türbeler, Osmanlılarda genellikle kasnaklı ya da kasnaksız birer kubbeyle örtülmüşlerdir⁵. Hamza Baba Türbesi'nde de gövde sekiz kenarlı kasnak üzerinde yükselen bir kubbeyle örtülmüştür.

Kubbe, Osmanlı türbelerinin hemen hemen her tipinin vazgeçilmez bir örtü elemanı olmuştur. **Bursa Yeşil Türbe (1421)**⁶, **Ankara Karacabey Türbesi (1444-45)**⁷, **Bursa Hamza Bey Türbesi (XV.yyüzyılın ikinci yarısı)**⁸ gibi erken tarihli örneklerde, kubbenin poligonal biçimli yüksek bir kasnak üzerinde yükseldiği görülür. Kubbeleri yüksek bir kasnak üzerine oturtulmuş kubbeli türbeler, daha sonraki dönemlerde de devam etmekle birlikte, **İstanbul Davut Paşa Türbesi (1499)**⁹, **Trabzon Gülbahar Hatun Türbesi (1506)**¹⁰, **İstanbul II.Bayezit Türbesi (1512)**¹¹ **İstanbul Selçuk Hatun Türbesi (1512)**¹² **İstanbul I.Selim Türbesi (1522)**¹³ gibi XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarına tarihlenen türbelerde, kubbelerin yapı boyutlarıyla ahenkli bir uyum içinde olan alçak kasnaklar üzerinde yükselmeye başladıkları izlenir. Poligonal biçimli bu alçak kasnakların genellikle sekiz kenarlı oldukları dikkati çeker¹⁴. Hamza Baba Türbesi'nin kubbesi de, ikinci grupta sayılan eserlerde olduğu gibi, yapı boyutlarıyla uyumlu sekiz kenarlı alçak bir kasnak üzerine oturtulmuştur.

Erken tarihli örneklerden itibaren, Osmanlı türbelerinin özelliklerinden biri de, iki katlı pencere düzenlemeleri olmuştur¹⁵. **Ankara Karacabey Türbesi (1444-45)**, **İstanbul Davut Paşa Türbesi (1499)**, **İstanbul II.Bayezit Türbesi (1512)** gibi yapılarda rastlanan bu özellik, Hamza Baba Türbesi'nde de görülmektedir. Hatta, çoğu örnekte de, pencereler; cami ve cami avlu duvarlarında bulunanlar gibi üst sırada

5.O.Arık, *a.g.m.*, s.94. ; B.Ünsal, *a.g.m.*, s.80,81.

6.Resim için bkz. E.H.Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri*, II, İstanbul 1972, s.107, Res.174 a.

7.Resim için bkz. *a.e.*, s.263, Res.453.

8.Resim için bkz. E.H.Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, III*, İstanbul 1973, s.155, Res.250.

9.Resim için bkz. *a.e.*, s.337, Res.547.

10.Resim için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, Pl.XLIX-L, Res.24-25.

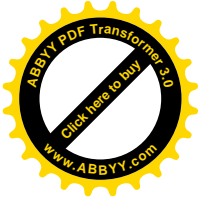
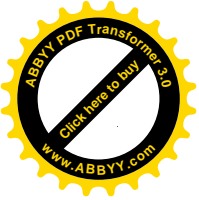
11.Resim için bkz.*a.e.*, Pl.LXV, Res.55. Ayrıca bkz. İ.A.Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II.Bâyezid Yavuz Selim Devri, V*, İstanbul 1983, s.216, Res.328.

12.Resim için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, Pl.LXXXIII, Res.91.

13.Resim için bkz. *a.t.*, Pl.XLII, Res.10.

14.*a.e.*, s.39.

15.*a.e.*, s.18. ; B. Ünsal, *a.g.m.*, s.80.

sivri kemerli, alt sırada ise sivri kemerli alınlıkları olan düşey dikdörtgen biçimli açıklıklar şeklindedir. Hamza Baba Türbesi'nde de, bu pencere düzenlemesinin uygulandığı görülür. Ancak, XV. yüzyılın sonlarına doğru türbelerde, prizmatik gövdenin her kenarı ya da pencerelerin etrafı silmelerle çerçevelenmiştir¹⁶. Hamza Baba Türbesi ise, herhangi bir silmeye yer verilmemiş daha sade örnekler arasında yer alır.

Dıştan oldukça sade görünümlü olan Hamza Baba Türbesi, düzgün kesme taş kaplamalı bir gövdeye sahiptir. Ancak, gövdede yer yer devşirme mermer parçalara da rastlanır. XV. yüzyıl ortalarına kadar, Osmanlı türbelerinin büyük çoğunluğunun duvar kaplamalarında diğer yapı türlerinde olduğu gibi taş ve tuğla malzemenin birlikte kullanıldığı görülür¹⁷. XV. yüzyılın ortalarından itibaren Edirne Şehzadeler Türbesi (XV.yüzyıl ortaları)¹⁸, Göynük Akşemseddin Türbesi (1464)¹⁹, Kayseri Şeyh Tennuri Türbesi (1484)²⁰, İncecik Hüseyin Bey Türbesi (1498)²¹ İstanbul Davut Paşa Türbesi (1499)²², İstanbul II.Bayezit Türbesi (1512)²³ gibi örneklerde görüldüğü üzere, genellikle taş malzeme tek başına kullanılmaya başlanmıştır²⁴. Hamza Baba Türbesi de, taş malzemeyle inşa edilmiş bir örnek olarak dikkati çeker.

Osmanlı türbelerinin önemli özelliklerinden biri de önlerinde yer alan giriş bölümleridir. Bursa Gülçiçek Hatun Türbesi (XIV. yüzyıl sonu)²⁵; Bursa Yeşil Türbe (1421)²⁶, Ankara Karacabey Türbesi (1444-45)²⁷, Bursa Hatuniye Türbesi (1449)²⁸, İncecik Hüseyin Paşa

---

16.H.Önkal, *a.g.t.*, s.42., B.Ünsal, *a.g.m.*, s.80.

17.Malzeme kullanımı hakkında geniş bilgi için bkz. A.Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları, II* (1970), s.135-227.; Ayrıca türbelerde malzeme kullanımı için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, s.20-21, 40-41.

18.Resim için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, II, s.384, Res.666.

19.Resim için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, III, s.279, Res.470.

20.Bkz. İ.A.Yüksel, *a.g.e.*, s.309.

21.Resim için bkz. *a.e.*, s.156, Res.224.

22.Bkz. not 9.

23.Bkz. not 11.

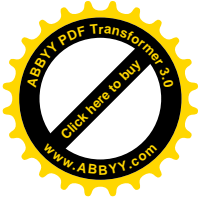
24.Bursa türbelerinde ise, taş ve tuğla ve tuğlanın birlikte kullanılma geleneği, devam etmiştir. Geniş bilgi için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, s.21,40-41.

25.Plan için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, I, s.463, Res.93.

26.Plan ve resim için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, II, s.103,Res.168 ; s.107, Res.174 a.

27.Plan ve resim için bkz., *a.e.*, s.262,Res.451 ; s.263,Res.452.

28.Plan ve resim için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, Pl. VIII, Şek.14 ; Pl.LXI, Res. 46.

Türbesi (1498)²⁹, Bursa Mükrime Hatun Türbesi (XV. yüzyıl sonu - XVI. yüzyıl başı)³⁰ gibi yapılarda eyvan olarak gövdeye bitişen mekanlar ya da duvar yüzeyinden dışa taşan anıtsal taçkapılar bulunur. Bazı yapılarda ise, Klasik Dönem Osmanlı türbelerinin ayrılmaz bir parçası olan revaklı giriş bölümleri yer alır³¹. Bursa Yıldırım Türbesi'nin (1406) üç kemer gözlü revakı, revaklı giriş bölümlerinin en erken tarihli örneği olmakla birlikte, orijinal durumu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir³². Bu nedenle, Bursa Yıldırım Türbesi'nin giriş revakı, değerlendirme dışında bırakılacak olursa, Amasya Pir İlyas Türbesi (ölümü 1413'den önce)³³, Gelibolu Ahmed Bican Efendi Türbesi (XV. yüzyıl ilk yarısı)³⁴, Alaşehir Şeyh Sinan Türbesi (1485)³⁵, İstanbul Davut Paşa Türbesi (1499)³⁶, İstanbul Safiye Hatun Türbesi (XV.yüzyıl sonları)³⁷, Malkara Ömer Bey Türbesi (1502)³⁸, Gelibolu Sinan Paşa Türbesi (ölüm tarihi 1503-4)³⁹, Göynük Ömer Sikkin Türbesi (1449?-1520?)⁴⁰ gibi yapıların giriş revakları bilinen erken tarihli örnekler olmaktadır. Bu yapılardan Malkara Ömer Bey Türbesi'nin cephesinde tek kemer gözlü revak olduğunu gösteren izler bulunmaktadır. Pir İlyas Türbesi'nin cephesinde bulunan kemerlerin, revak kemerleriyle kesiliyor

29.Plan ve resim için bkz. İ.A.Yüksel, *a.g.e.*, s.153, Şek.54 ; s.156, Res.224.

30.Plan ve resim için bkz. H.Önkal, *a.g.t.*, Pl.XVI, Şek.21 ; Pl.LXXIV, Res.72.

31.*a.e.*, s.32. ; B.Ünsal, *a.g.m.*, s.80-81.

32.Yapı birçok kez onarıldığı için yapının ve önündeki giriş revakının orijinal durumunu koruyup-koruyamadığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. S.Çetintaş, *Türk Mimari Anıtları, Osmanlı Devri Bursa'da Murad I ve Bayezid I Binaları*, İstanbul 1952, s. 30.; A.Gabriel, *Une Capitale Turque Brousse*, Paris 1958, s.75. ; E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, I, s.467. ; H.Önkal, *a.g.t.*, s.262.

33.Resim için bkz., *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, I*, Ankara 1983(ilaveli II.baskı), s.258.

34.Plan ve resim için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, II, s.493, Res.855 ; s.494, Res.856.

35.K.Özergin, "Türbe Kitabeleri I.(Samsun) Kale-Kapısı Mescidi II.(Alaşehir) Şeyh Sinan Türbesi", *Sanat Tarihi Yıllığı, IV* (1970-71), s. 68.

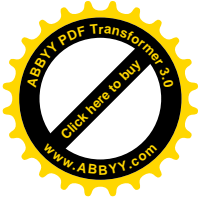
36.Plan ve resim için bkz. E.H.Ayverdi, *a.g.e.*, III, Res.534 ; s.337, Res.547.

37.Resim için bkz. İ.A.Yüksel, *a.g.e.*, s.281, Res.434.

38.Kapısının iki tarafında bulunan iki konsol, bu kesimde bir revakın varlığını ortaya koymaktadır. bkz. İ.A.Yüksel, *a.e.*, s.330. Plan ve resim için bkz. *a.e.* s.327, Şek.15 ; s.331, Res.493.

39.Plan ve resim için bkz. *a.e.*, s.139, Şek.50, Res.190.

40.Resim için bkz. S.Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, II*, Ankara 1977, s.370.

olması ise, giriş revakının yapıya daha sonradan eklendiği izlenimini uyandırmaktadır. Gelibolu Ahmed Bican Efendi Türbesi'nin giriş revakında farklı bir düzenleme söz konusudur. Sözü edilen diğer örneklerde giriş revakı, bir sundurma biçiminde tasarlanmış ve kemerler önde ince sütunlar üzerine oturtulmuştur. Gelibolu Ahmed Bican Efendi Türbesi'nde ise, kemerler ağır payeler üzerine oturtulduğu için, bu bölüm giriş revaklarının hantal bir örneği gibi görülebilir. Göynük Ömer Sikkin Türbesi'nde ise, yapının inşa tarihinin 1449 ya da 1520 olabileceği belirtilmektedir⁴¹. Bu nedenle, sayılan örnekler arasında, belirli bir yere yerleştirilememiştir. Ancak, bu birkaç örnek değerlendirme dışında bırakılacak olsa bile, diğer örneklerdeki giriş revaklarının tek kemer gözlü oldukları ve genellikle XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarına tarihlenen türbelerde uygulanmaya başladıkları izlenir. Hamza Baba Türbesi de, bu türbeler gibi tek kemer gözlü giriş revakına sahip bir yapıdır.

Kesin inşa tarihi belli olmayan Hamza Baba Türbesi, yukarıda da açıkladığımız gibi gerek dış duvar kaplamalarında taş kullanılması, gerek kasnağının yapı boyutlarıyla uyum içinde olması, gerekse tek kemer gözlü revak uygulamasıyla XV. yüzyıl sonlarıyla XVI. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilecek bir türbe örneği olarak dikkati çeker⁴². Ancak, daha önce sözünü ettiğimiz Bursalı Mehmed Tahir Bey'in verdiği bilgiler, bundan sonra yapılacak çalışmalarda tarihi kayıtlarla doğrulanacak olursa; Hamza Baba Türbesi, XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyıl başlarına tarihlenen türbelerin genel özelliklerini taşıyan öncü bir örnek olarak, Osmanlı türbeleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olacaktır.

41.ay.yer.

42.Araştırmamızda karşılaştırma ve değerlendirme örneği olarak ele alınan türbelerin büyük çoğunluğu,çeşitli onarımlar geçirerek günümüze ulaşmışlardır. Biz, türbelerin bugünkü görünümlerinin orijinal durumlarını yansıttıklarını varsayarak bir değerlendirme yaptık.

